

Titel: Tanker til nærmere Eftertanke. Udgivet udi Bergen i Norge.

Citation: "Tanker til nærmere Eftertanke. Udgivet udi Bergen i Norge.", i *Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 11*, ?, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_011-shoot-workid1_011_017.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 11

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Tanker til nærmere Eftertanke Udgivet

udi Bergen i Norge.

Trykt 1771.

2
3

Om

Verden.

Læser! Hvad seer du? Maa du ikke falde i Forundring, naar du seer dig om? Hvad seer du da ? Seer du ikke en Skabning, en Forundrings-værdig Skabning? Hvor ugrundelig, ubegribelig og ufattelig, ja, usynlig er den vel ikke? Min GUD ! Hvad seer jeg! maa du velendelig raabe, naar du staaer op, seer dig om og tænker: Hvad seer jeg ? Jeg veed ikke, hvad jeg seer; dog hvad jeg beseer og beskuer, ja, hvad jeg kan ind-

4

see og tænke, saa maa det jeg seer, være en underlig Skabning. Men hvad Skabning er det dog? Jeg maa næsten spørge mig selv, om jeg dog virkelig seer, eller ikke seer? Saa forrykt er jeg dog endnu i mine Ideer og Begrebe om dette forunderlige Syn, som forekommer strax i Verden; om jeg havde, da jeg allerførst saae Verdens Lys, kunde tænkt, saa vist som jeg saae, mon jeg da ikke med Adam havde falden i Henrykkelse! Men, hvilken sød Henrykkelse maatte det velhave været, der var understøttet af Fornuft og fuldkomne Begreber! En Skabning saa oplyst, saa udstrakt, og saa besat af lutter mindre Skabninger baade over og under mit Syn! miraculeuse Skabning! Var den ike værd at igiennemskue og udgrandske, om man kunde?

Lad os gjøre Forsøg, og betragte, hvad os forekommer udi denne saa besynderlige Skabning; Hvad bliver vi væer?

1) Lyset Hvor subtil igiennemskinnende, smilende og levende Materie og Element seer det ikke ud! Kilden fil det,

5

er det store Verdens Lys, Solen, der illumierer alle Ting, hvis herlige Virkninger ere adskillige og næsten ufattelige. Den, ved sin Gang, gjør Forskiel paa Dag og Nat, paa Aarets Tider, Foraar, Sommer, Høsten og Vinter, efter hvilke Tider den opliver, varmer, formeerer, igien aftager, og gandske forandrer alle Ting i sin Herlighed, dog ved Hielp af Luften, uden hvilken den ingen Kraft kand have, og ved den tempereres Solens Varme. Denne Soel, hvori ligesom al Ild-Materie er samlet, vedligeholdes af Luften, og meddeler sit herlige Skin og Glands, samt Kraft til Verdens døde og mørke Corpora eller Legemer, som Jorden, Maanen og øvrige Planeter saa gradatim; thi ved hastig Forandring kunde Menneskens Syn skades, tilligemed alle Tings Livs hastige Fordærvelse, hvilket vi ved alle Tidens Morgen og Aften, Dag og Nat, erfarer. Maanen, som en dunkel Planet tilligemed Jorden, tager mod Solens Skin, og giver samme igien fra sig til Jorden, og saaledes tiener Jorden ufeylbar Maanen ligien. Denne Soel regnes

6

iblandt de himmelske Corpora, og betragtes som den fornemste og ypperste for os iblandt de utallige

Stierner og Himmel-Corpora, som vi seer over os; Er det ikke et herligt Lys?

2) Luften, den letteste Materie af alle Elementerne, kommer dernæst i vort Syn og Betragtning; Den omringer vor Jord, ligesom en Atmospheræ eller Luft-Kreds, og tiener til al Respiration og alle Livs Vedligeholdelse. Den bestaaer af vandagtige Partikler, der uddunster deels af Jorden selv, deels af de derpaa værende Corpora. Disse Partikler, eller saa kaldede Dunster, ere deels nyttige; thi deraf samler sig Regn i Luften, der gjør Jorden frugtbar, og derfor kand Luften ansees som Guds Skatkammer; deels stadelig, naar Dunsterne eller Dampene staaer op af forraadnede Legemer, af udyrkede eller ildedyrkede Lande; thi deraf kommer usund Luft, hvoraf Svagheder reyser sig. I denne Luft-Kreds gives mange Meteora, Luft-Syner, som alle Slags Vinde, Taage, Skyer, Regn, Snee,

7

Hagel, Torden og Lynild, Nordlyset, Løgtemanden, Dragen, Regnbuen, Krindsen eller Ringen om Solen og Maanen, og saadanne flere Meteora.

Denne Luft om vor Jord deler sig ligesom i 3de Parter, nemlig den øverste, som er over Skyerne, er den tyndeste og letteste; den mellemste, hvor Skyerne svæver, stiger fra Jorden efter Varmens Beskaffenhed; den underste, som er os nærmest, og om os, i hvilken Solens Varme meddeles Jorden, er den tykkeste og sværeste, hvorfore og Solens Straaler helst brækkes, og derover følger stærkeste Varme i den underste Luft fremfor de andre, i den mellemste stærkere Varme, end i den øverste, som Erfarenbed lærer os her i Landet, hvor vi kand see Snee ligge paa det højeste af Fieldene, men allernederst i Dalene de smukkeste Enge og Agere.

Foruden denne Jordens Luft-Kreds, gives andre Luft-Kredser, i det mindste om Planeterne, hvilke tilsammen udgjør en Hvirvel, der holder alle de store Verdens

8

Corpora i en Ballance, og i sin Kraft, faa at om en tabte sin Kraft/ eller kom af sin Ballance, maatte Verden undergaae; Til Beviis paa denne Hvirvel er det almindelige Havets Ebbe og Flod, der kommer af Maanens mere og mindre Nærmelse til Jorden; Er da ikke denne Luft en Herlighed?

3) Jorden, den grovste og sletteste Materie, hvor deylig og lystelig seer dm dog ikke ud? Kan den nogensinde udsiges og afmales med sin væsentlige smukke Udseende? Betragt! Her seer du den smukkeste udzirede blomstrende Eng; Her seer du den grøn bestrøede Høi; Her seer du den høit begroede Urte-Top; Her seer du den ove bedækkede Klippe. Min GUD! hvad seer jeg videre? Her seer jeg min Lige, de herligste Skabninger; Her seer jeg baade i Dalene og: Klipperne store Flokke af Dyr og Fugle; Der seer jeg Hiorder af Qvæg, Faar og andre forskiellige Slags Dyr; Der hører jeg den dejligste Sang af utallige Toner; Der seer jeg vore mangfoldige Slags deilige og herlige Frugter. Min

9

Gud: min GUD! hvad er alt det jeg seer? Hvor er jeg? Hvad Paradis er dog denne Jord? Hvad Skabning er eller kand vel være herligere?

Videre maa du vide, af udi Jorden ligger skiulte Liggendefæ af Jord-Arter og Metaller, som ere af ubeskrivelige Værdier. Denne Jord, som du seer at have saadanne betydelige rige Skatter i sig, er af en utrolig Vidde og Bredde, og har af sin rundagtige Figur usigelige Fordeler og Herligheder; thi derved kan de forhen omtalte Elementer gjøre mest sine store Virkninger paa den. Derover haver vi Dagenes og Aarets foranderlige Tider saa successive paa hinanden, hvorover vi altid fornemmer behagelige Forandringer.

Denne faa udzirede Jord er dog kuns Skov og Muld i sig selv, men den er tillige som en Svamp, der er altid druknet i Vand, og naar Solens Varme forstørrer dens altid udspydende Dunster, aa Luften samme temperere, ja vædske og væde den, faa udspirer diste i de flulte herlige Frugter. Er der ikke da en herlig Jord?

10

4) Vandet, det sværeste Materie af alle 4re Elementerne. Hvor du vender dig, og seer om, faa seer du dette herlige Vand. Her er Kilder, Bækker, Elver, Floder og store Vande, ja, et almindeligt Hav, som alt findes i Jordens Skiød. Kilderne udspirer af Jorden, formeerer Bækker, Dammer, tilligemed Luften, Elver, der fylder store og smaa Vande, som igjen udgyder og udspreder de omløbende Floder, som falder i Havet, hvilket udgjør over alt utallige Skier, Holmer, Øer og store Landskaber ved fin Omsvømmelse om Jorden; Hvad Herlighed er ikke det?

Hvad er nu Vandet andet, end som Livet i Jorden, der circulcrer, ligesom Bloder i Mennesket, fra Havet til Jorden og Luften, fra Jorden til Luften tillige, fra Luften til Jorden og Havet, fra Jorden til Havet tillige? Hvoraf

erfares, at Havets Vand formeeres ikke. Dette Vand oplyser, opliver og forfrisker alle døde Corpora. Det har utrolige Kræfter og Virkninger i sig,

11

Videre, udi disse Vande ere uendelige Rigdomme af utallige svømmende Arter af Fiske, hvor Guds ubegribelige Velgierninger gives. Paa hvilken Kant af Verden du vil reife, stal der findes Fisk afforskiellige Slags.

Endnu videre maa du vide, at dette Vand er flydende. Uden det kunde man ei komme fra det faste Land til de omsvømmende Holmer, Ker og Landskaber. Derved er det, at man ved Hielp af Luftens Vind kand reise fra det ene Sted til det andet. Og faaledes er til den Ende Seiladsen opfundet, for at indgaae Communication med alle af vort Sælskabelige Væsen, som er i Verden, og at meddele dem vore Overflødigheder, og at igienhente vore Mangler, som det høieste Forsyn saa viiselig har uddeelt, at Sælskabelig Trang og Omgang skal gives. Er det da ikke et herligt Vand?

Nu har vi da kortelig igiennemgaaet de almindelige 4re Elementer, som tilsammen opholder hverandre, og med samlet

12

Kræfter og Virkninger udgjør Verden, Verdens Natur og Beskaffenhed; Er det ikke en ubegribelig, ugrundelig og miraculeus Skabning af en ufattelig og beandringsværdig Structur og Bygning? Maa du ikke falde i Forundring, og spørge: Hvem er denne Verdens store Bygmester? Hvorledes er den bleven bygget og dannet saa herlig? og hvorledes bliver den vedligeholdt ?

Min GUD! kan der være saadant Menneske til? Umueligt! Kan den være til fra Evighed og til Evighed ? Det er uendeligt, ingen Begyndelse og Ende have; Umueligt! Den maa have en høyere Magt, der har skabt den; der maa være et høyere Væsen i Magt, i Godhed og i Viisdom, der overgaaer vor Forstand; ja! det er en GUD, der er af sig selv af Evighed, og til Evighed, den Allerfuldkomneste og Allersaligste; Han er i Væsen Aandelig og Eet; Han er i personlig Foreening Tre-eenig; i Villie den Helligste, Retfærdigste, Naadigste og Sandfærdigste; i Magr den Allerstørste og Mægtigste; i Godhed og Kierlig-

13

hed den Allerbedste; i Viisdom den Umaaleligste og Umaadeligste; Han er et Lys, som her ikke kan sees, men i hans himmelske Boliger; Han er alle Ting i Alt, og er allesteds nærværende; Han allene er den utømmeligste Kilde af akt Godt paa alle Ting; Han er denne Verdens Skabere, Opholder og Regent.

Men, min GUD! hvorledes og til hvad Ende har denne store GUD dog skabt denne herlige Verden! Denne store GUD, har efter sin store Almægtighed i Begyndelsen af Intet dannet et Chaos eller Materie: det var en Blanding af disse 4re beskrevne Elementer, dog uden Orden og Zirar, derefter af denne Chaos skabte denne Verden i 6 Dage, som følgende Vers indeholder:

Paa første Dag blev Lys; paa anden Dag

blev Himmel;

Paa tredie Jorden kom med sine Vexter

frem;

Paa fierde Stierners-Hær; paa femte

Vandets Vrimmel

Af Fisk og Fugle blev; paa siette Dag

sit Hiem

14

Hvert Dyr paa Jorden fik; Tilsidst blev

Mennesket,

Som GUD paa Jorden gav fuld Herredom

og Ret.

Til hvad Ende GUD skabte denne herlige Verden, som SUD endelig tilsidst ei allene vidste og gav tilkiende, at alting var saare godt, men endog velsignede Jorden, at alting skulle formere, voxe og tiltage; Hvad skal vi da sige, fom har det store Gode! Det Høyeste, Allerstørste, og Ypperligste af alt dette, at han har skabt og velsignet denne Verden for Menneskens Skyld, at de kunde blive deelagtige i hans evige allerherligste Salighed. Hvad bør du Menneske nu gjøre for alt dette ufattelige Gode I Bør ikke denne store GUD allene æres, elskes og tilbedes?

15

16